

Prousts binokulære syn

Af Inge-Lise Mølgaard

Den franske forfatter Marcel Proust (1871-1922) brugte ofte metaforer til at formidle sine erfaringer. Roger Shattuck har i "Proust's Binoculars" gjort opmærksom på, i hvor høj grad Proust benyttede analogier fra optikken og sansefysiologiens verden, og hvordan han benyttede det stereoskopiske princip

til at beskrive verden. "Billeder, der står alene, kan ikke give sandheden om et menneske. Den nås først, når forfatteren sætter et eller flere billeder fra fortiden sammen med et i nutiden, får deres væsentlige kvalitet til at fremstå klart ved at forene dem, for at unddrage dem fra tidens tilfældigheder, i en metafor". Det svarer til det stereoskopiske princip i den visuelle verden. For ligesom en visuel perception i den tredimensionale verden afhænger af at kombinere information fra de to øjne, som ser den ydre verden fra to forskellige

Valentin Louis Georges Eugène Marcel Proust (10. juli 1871 - 18. november 1922).

Hans hovedværk er På sporet af den tabte tid (À la recherche du temps perdu), som består af syv dele på tilsammen 3.200 sider. Handlingen foregår i Proust' egen tid, la belle époque.

Prousts værker er et produkt af fransk tankegang. Skønt halvt jødisk var familien ikke kosmopolitisk, men rodfæstet i Paris og den franske kultur. Til gengæld var Paris på den tid verdens kulturelle centrum.

punkter, afhænger det at huske, eller perception i tiden, af en kombineret information fra nutiden og fortiden, hvilket medfører en stereoskopisk sammensmeltning af nutid og fortid. Den visuelle perception er dog ikke en fotografisk gengivelse af det, vi ser, men snarere hjernens aktive tolkning af det set. Tolkningen er påvirket af vore forventninger, erfaringer og kultur. Det stereoskopiske princip udvælger nogle få billeder, som er tilstrækkeligt forskellige fra hinanden til ikke at give fornemmelsen af en kontinuerlig bevægelse og tilstrækkelige forbundne til at kunne danne et mønster, der kan ses. Det tillader vor bevidstheds binokulære eller multiokulære syn at fastholde tings modstridende aspekter i et stabilt genkendelsesmønster i tidens relief.

I Prousts hovedværk "På sporet af den tabte tid" bevæger fortælleren sig i årevis ad falske spor, hvor de illusoriske værdier især er kærligheden og snobberiet for adelens prestige. Han har kun et øje åbent, hvilket giver et ufuldstændigt syn og medfører fejltagelser. Undertiden præsenteres to eller flere uforenelige billeder simultant for begge øjne, hvilket medfører binokulær rivaliseringen. Når fortælleren bliver udsat for det, vil hjernen først blive opmærksom på det ene billede og dernæst på det andet i en langsom alternerende sekvens. Det billede, der bliver stående, vil være det, individet foretrækker. Realitetens binokulære syn kommer kun i glimt ved spontan erindringen eller ved musikken. Først til sidst i romanen åbner det andet øje sig fuldstændigt, og fortælleren får sit fulde binokulære syn. Han finder sin sande identitet og bliver sikker på sit kald.

Den samme udvikling foregår i "Swanns kærlighedshistorie", som er en episode i første bind af det 3000 sider lange værk "På sporet af den tabte tid". Det drejer sig i korte træk om den rige og højt dannede levemand Swann, der forelsker sig i kokotten Odette og de lidelser, han gennemgår på grund af kærligheden til hende. Det binokulære syn i værkets makrokosmos er her præsenteret i mikrokosmos og kan læses for sig selv.

Swanns kærlighedshistorie

Afstandssyn eller ligegyldighed

Swanns kærlighedshistorie starter ikke lige, da han møder den elegante kokotte Odette. Swann er kendt som levemand og utrættelig skørtejæger, og hun bliver præsenteret for ham af en ven som et muligt emne. En yndig kvinde hvis gunst han muligvis kan opnå, selvom hun angives mere svært utilgængelig, end hun egentlig er. Men mødet bliver en skuffelse, for selvom hun ikke er uden skønhed, er det en skønhed, der ikke tiltrækker ham. Hun er ikke hans type. Men Odette sørger for, de mødes igen, alt imens Swann fortsat dyrker sine elskerinder. Først da han sammen med Odette genhører et musikstykke, som tidligere har grebet ham, men som han ikke har kunnet finde, begynder han at interessere sig for hende. I starten så han på hende med ligegyldighed. Afstandssynet uden detaljer var nok. Han har tidligere ført et ørkesløst liv uden andet mål end at få opfyldt sine lyster. Nu vækker melodien ham og giver ham et fingerpeg om noget større samt en mulighed for et mere indholdsrigt og lykkeligt liv, som han ikke anede eksisterede. Han får behov for melodien, og dette behov overføres til Odette, som han hørte den sammen med. "La petite phrase" ender med at blive deres kærlighedsmelodi.

Enøjethed eller forelskelse

Forelskelsen tager dog først rigtig fat en dag, Swann finder Odette sløj, og hvor han pludselig bliver slået af hendes lighed med Botticellis maleri af Zippora. Kunstleren Swann har altid haft en mani med at sammenligne levende personer med mesterværker, hvilket gør de aktuelle personer til mesterværker i nutiden for Swann. Han føler en intens glæde over at have opdaget ligheden, som tilfører Odette en ny skønhed. Hans æstetiske fantasi drager ham langsomt mod denne ret banale og gådefulde kvinde. De mødes hver aften i Verdurins lille cirkel, men en aften, hvor han er blevet forsinket, er hun gået, inden han kommer. Han styrter ud på byens cafeer for at lede efter hende og kommer ud i en følelsesstorm, da han ikke finder

Fra filmen
Swanns
kærlighed,
1984.

hende. Hendes fravær udløser angst og lidelse, og han bliver et nyt væsen, fjernt fra den tidligere don Juan. Zippora er blevet til en kvinde af kød og blod, som Swann må have for enhver pris. Han ender med at finde hende og besidde hende. Idyllen med Odette absorberer derefter hele hans liv. Han er forandret og skænker ingen andre kvinder en tanke. Hans elskov er blevet hans drivkraft, og han forsøger at blive ét med hende. Han forlader sine fornemme venner samt sine kunststudier, skifter til Odettes middelmådige miljø og indretter sine dage efter hende.

Swanns forelskelse og kærlighed hviler på en illusion. Han er blevet enøjet og ser kun idolet Zippora i den Odette, han har skabt i fantasien. Hun bliver ikke hans type, før han opdager ligheden med Zippora, og hans kærlighed er udsprunget af hendes fravær. Han ser ikke, at hun er tarvelig og beregnende, og at hun har meget lidt at gøre med den skabning, han elsker. Han tror ikke på oplysninger om, at hun er amoralsk og har været en holdt kvinde. For ham er hun kun en god, naiv kvinde, næsten ude af stand til at lyve, og han opdager ikke, at hun efterhånden er begyndt at kede sig med ham.

Okulær rivalisering eller jalousi

Swann bliver jaloux, da Odette inviterer en ny gæst med i Verdurins cirkel. En grev de Forcheville. Da hun så en aften ikke vil følges med ham hjem som sædvanligt, bliver han rasende, og på hjemturen, hvor han holder enetale, udråbes hun, efter at have været fuldkommen, til tåbelig, vulgær og ikke mindst uforbederlig dum. Han forestiller sig, at hun vil bede ham om penge og glæder sig til at afslå dette og forestiller sig hendes indforståede og troløse smil til de

Forcheville. Men da hun senere beder om penge, vender det andet billede tilbage, det, hvor hun viste sig med et smil og et ømt blik, der kun omfattede Swann. Hun bliver igen til den yndige og fortryllende Odette, og Swann bebrejder sig sin tænkte hårdhed og sender hende pengene. Af de mentalt rivaliserende billeder vælger Swann det følelsesmæssige billede, han foretrækker.

Det binokulære syn eller frigørelsen fra passionen

Sandheden om Odette kommer frem

Jalousien og mistanken om Odette er ham utro gør, at Swanns gamle passion for sandhed vokser op i ham igen. Han får oplysninger om, at hun har været en holdt kvinde, og får anonyme breve om, at hun har haft adskillige elskere, endog kvinder. Han kan ikke tro det, men efter hånden kommer der så mange afsløringer fra omgivelserne, og ikke mindst fra Odette selv, som afslører mere, end hun aner. Swann kan sætte alle disse billeder sammen og danne sig et mere sandfærdigt og realistisk billede af personen Odette, men selvom der er beviser på hendes utroskab og løgnagtighed, vil han ikke helbredes. Passionen er hans livs indhold, og han er bange for at ende i et eksistentielt vakuum, og Odette er det eneste lægemiddel, der kan berolige hans angst og uro. Swann er udmærket klar over, at hans kærlighed er sygelig, men kan ikke komme ud af den ved intellektets hjælp.

Spontanerindringen

Odette er mindre og mindre disponibel for Swann. En aften hvor Swann modvilligt, (fordi det er et sted Odette ikke kommer), er gået til soiréen hos markisen af Sainte-Euverte begynder musikken pludseligt at spille "la petite phrase", og det er ligesom Odette træder ind. Denne åbenbaring er så smertefuld, at han måtte tage sig til hjertet, da alle minderne fra dengang Odette var forelsket i ham kommer frem. Igennem spontanerindringen, som musikken fremkalder, genoplever Swann sin tabte lykke og sammenligner den med sin nuværende ulykkelige situation og bliver klar over, at Odette ikke vil elske ham igen. Hans lykke er forbi, og han må leve med smerten. Swann får takket være spontanerindringen et billede af den person, han var dengang, og den person han er nu. Billedet fra fortiden og nutiden sidestilles, og han kan for første gang se objektivt på sig selv. Det er tegn på begyndende helbredelse eller realiteternes binokularitet.

Drømmen

Odette rejser væk et års tid, hvor Swann ikke ser hende, og lidt efter lidt glemmer han den imaginære kvinde, han selv har skabt. En nat genser han hende i en drøm, hvor han genoplever de lidelser, som han ikke føler mere. Da han vågner og tænker på drømmen, ser han hende for sig igen, men ikke som den idoliserede attråede Odette, men hende, han så allerførste gang, nemlig som en kvinde, han ikke begærede, og som slet ikke var hans type, og han udbrøder forbavset: "At tænke sig at jeg har spildt år af min liv, at jeg har ønsket at dø, at jeg har haft min største

kærlighedshistorie med en kvinde, som jeg ikke brød mig om, som ikke var min type!". Swann er ved hjælp af drømmen nået til sandheden om Odette og sine følelser. Det kunne han ikke nå ad fornuftens vej. Drømmen afslører hans egentlige jeg. Den giver ligesom spontan erindringen oplysninger om, hvad han engang var og følte og lader ham se det i en ren form, uberørt af tiden.

Tiden efter Swanns kærlighedshistorie

Efter Swanns slutreplik i "Swanns kærlighedshistorie", bliver man noget forbavset, når man i resten af "På sporet af den tabte tid" møder Odette som fru Swann, samt at de har en fælles datter. Swann har giftet sig med Odette, efter alle følelserne er borte, og efter han har genoptaget sit gamle liv som kvindebedårer. Det ulige giftermål giver anledning til megen diskussion i romanen, hvoraf én af romanens personer nok har den mest enkle forklaring på giftermålet. Swann var nødt til at gifte sig med Odette, hvis han ville være sammen med sin datter. Hun blev det eneste væsen, han elskede hele livet. Dog tolker de fleste litterater brylluppet som en betydningsløs begivenhed, da den knap nok omtales. Men giftermålet, som bringer Odette status, giver også et mere nuanceret billede af hende. Hun er ikke kun den utro, beregnende og løgnagtige kokotte, hun er simultant en god hustru og mor samt en fashionabel værtinde. Hun er ikke kun ét, men mange billeder, som samlet giver et mere sandt billede af hendes person.

Sammenfatning

Proust ville med sin bog give læseren et slags optisk instrument til at opdage sig selv med, hvilket ikke var muligt uden dens hjælp. Proust mente på ingen måde, at litteraturen skulle erstatte det levede liv. "Vi må selv gå ud i livet og gøre vore erfaringer for at fortjene vor visdom". Det viser han blandt andet i Swanns langtrukne og smertefulde kærlighedshistorie med Odette, hvor han illustrerer vore sansers illusioner, og med det stereoskopiske princip demonstrerer kærlighedens forvrængning af dybdesynet.

Litteratur:

Marcel Proust: På sporet af den tabte tid,
Rosinante forlag 1999
Marcel Proust: Swanns verden,
(nyoversat), Multivers 2002
Roger Shattuck: Proust's binoculars,
Chatto & Windus 1964

